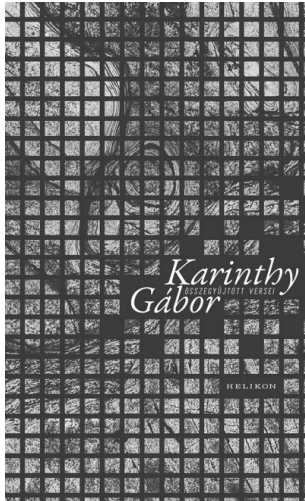

SÁNTHA JÓZSEF

Egy életmű paradox vonásai

KARINTHY GÁBOR ÖSSZEGYŰJTÖTT VERSEI

Helikon Kiadó
Budapest, 2019
342 oldal, 3499 Ft

”

Ha az olvasó egy olyan költő kötetét veszi a kezébe, amelyik harminc-negyven évvel ezelőtt bizonyos újdonsággal és máig érvényes hatással volt rá, akkor kétféle szempont érvényesül a versek olvasása közben. A félelem vagy csak óvatosság, hogy ennyi idő elteltével vajon ugyanazt az elragadtatást, ugyanazokat az érzelmeket éli újra át, vagy pedig a szöveg már nem talál benne olyan mély visszhangra, az irodalmi köznyelv, az olvasók ízlése megváltozott, és a relevancia helyett inkább irodalomtörténeti meghatározásra kényszerül, elhelyezi az életművet a magyar költészet egy bizonyos korszakának az öt megillető helyére.

Egy még ennél is súlyosabb problémával néz szembe a kritikus, ha mindez egy roppant alapos és filológiai tudományossággal megszerkesztett kötetként jelenik meg, ahol a szerkesztő munkája szinte hangsúlyosabb szerepet kap, mint a versek esztétikai értéke. Kőrösi Imre igencsak lelkiismeretes munkát végzett mind a szöveggondozásban, mind pedig a teljes költői életmű feltárásában, amely helyenként felülmúlja a kötet valódi tárgyát, Karinthy Gábor irodalmi munkásságát. A források legprecízebb jelölése, a szövegek olykori, a verselés szótagszámainak javítása, az egyes kéziratban és nyomtatásban megjelenő ellentmondások kiküszöbölése. Nem utolsó sorban pedig az életmű rendjének helyreállítása, amikor is a költő életében egyetlen, általa szerkesztett kötet veszi alapul (*Étel és ital*, Budapest, 1937), és visszaállítja a későbbi kötetekben, a válogatások során megbontott sorrendet. Ez a példamutató kutatás már önmagában is jelentős dokumentummá teszi a könyvet.

S akkor még a költői életmű valóságos értékeiről nem is szóltunk. Itt megint csak megfontolandó, legalábbis egy legendát megkérdőjelező az elemzés tárgya, hogy Karinthy Gábor a betegsége ellenére vagy éppen a betegségét a legmélyebb bugyraiban megélő költőként értékeljük-e. A közhelyes és nem mindenben magalapozott irodalmi ítélet szerint ő József Attila lelki rokona, aki a fél életét a depresszióval és a

skizofréniaival való pokoli küzdelemben töltötte. A pályáját ennek az árnyékában lehet csak értelmezni, hiszen a legjelentősebb verseiben nyilvánvaló ennek a meghasonlott léleknek a maga a betegségével való örökös szembenézése. A költői képek, a versek belső logikájának megbicsaklásai, az erőteljes expresszivitás, a váratlanul éles disszonanciák mind-mind rávalóan erre a lelki bajra.

A kötet, az előző kiadásokhoz képest megkétszereződő alkotások száma mintha nem lenne egyértelműen jót az olvasó elvárásainak. Kissé felhígult ez az erősnek és nyugtalanítóan disszonánsnak tűnő költői beszéd, még a poétikai fegyelem is lazul, és sokszor meg kell elégednie az olvasónak egy-egy villanással, mintha csak egy ötletre fűzték volna fel a már ismert vagy túlságosan is elkoptatott költői nyelvet. A kötet erőteljesen lírai nyelvezete leginkább a tizes-húszas évek édes-bús Kosztolányira, Tóth Árpádra emlékeztető hangulatiságával rokon. Hibátlan, megkapóan szép versek születtek így, sokszor a lelkileg hozzá közel álló József Attila kései költeményeire emlékeztető, egyszerűbb szerkezetű dalok (*Őszi dal, Bánat, Homály*). „Ujjaimon lengenek / ködből szisszent fátyolok. / Ősz tiporja lelkemet, / bűharangra táncolok.” A képek itt érzékien szépek, a hangulat nagyon erős, és a verselés is hibátlan.

A korai versek másik csoportját képezik azok a költemények, amelyek Karinthy Gábor világának legmélyebb, legexpresszívebb darabjai, amelyek miatt igényt tarthat a maradandóságra. „Szúrták a percek és az órák, / ha ébredt és ha lefeküdt. / A hátán hordta koporsóját, / megbotlott és belefeküdt.” (*Sírvers*) „Nap mint nap dúskálok, én, fájdalomherceg, / Gyémánt jajgatásban, míg lobogó percek / Vonulnak fölém hídban. / Így ér fájdalomban, hogy jajjai és ajjai, / Vérveres alkony és szeles, vak hajnal. / Kétségbeesésben.” (*Gyász*) Ezekben a versekben már tudatosodik a költőben, hogy életének legsúlyosabb, művészetében megkerülhetetlen témája a betegsége. Ennek az első sejtelmesen korai megérezése *Akkor kezdődött* című vers az első világháború képeinek megtekintésére vetíti vissza a katasztrófa-élmény születését, amikor mintegy kizuhan ebből a világból, és elnyelik a háború rémségei, ahogy szellemi testvérét, a festő Utrillót is beszippantják 1914-ben a rémtettek sokasodó dokumentumai. Ennek a pszichés, szellemi görcsnek az ábrázolása művészilag mindig is kétséges eredményre jár, hiszen a nagybeteg ember már képtelen az önkifejezésre, a hozzávezető út egy bizonyos pontján lehetséges csak hitelesen szólni róla: „száz rács mögött egy szép vadállat ordít, / csoportosan zokognak fura gnómok, / egy sas repülne s porba fúrja csőrét / s ott mozdulatlan áll egy néma szónok.” (*Neuraszténia*)

Talán a kötet legeredetibb darabjai a kritikus számára a Füst Milán költői világát megidéző, ódon hangulatot, némileg középkori díszleteket használó versek, amelyekben különös figurák jelennek meg, és irracionális dolgok történnek: „Az egyik vért akart, a másik illatot, / a harmadik a vér szagát az éjben. / Egyik pirosba, másik zöldbe járt / a harmadik mélybarna köntösében.” (*Három gavallér*) Hasonló ehhez a *Középkori ballada*, amely három boszorkány máglyán történő megégetését írja le, helyenként már betegesnek tűnő szenvedéllyel: „A harmadik csak rángatózott / mikor talpát érték a lángok / több helyen felhasadt az inge, / piros csöcse és válla látszott, – / Nem láttam még oly szörnyű táncot!”

Összességében nehéz szívvel mond végső ítéletet a kritikus, hiszen úgy gondolja, hogy paradox módon éppen a kibontakozását lehetetlenné tevő betegsége költészetének legfőbb védjegye, amiért az irodalmi életben még számon tartják, s hogy mivé is fejlődhetett volna ez a nagyon fiatalon megrekedt, majd teljes némaságba zárkózó intenzív világlátás, amely csak egy zárványként értelmezhető, annak az illúzióknak tagadásával, hogy ebben a nagy anyagban

valamilyen rendkívüli költői teljesítményre bukkannánk. Mindez csak nyomokban van jelen, de hogy ezek nagyon makacsul megőrződnek az olvasó tudatában, arról e sorok írója is hiteles vallomást tehet.

(Szerkesztette: Kőríz Imre)

